
Ante BEŽEN

Izvorni znanstveni rad
Učiteljski fakultet, Zagreb

LIČKI
JEZIČNI
IDENTITET(I)

Jezik je jedna od bitnih sastavnica identiteta svakog čovjeka i naroda, pri čemu se ponajprije misli na materinski jezik. Materinski jezik pak u svojem govornom ostvarenju ima više oblika: razgovorni, mjesni govor, dijalekt, narječje, standardni jezik, sleng, profesionalni jezik i dr. Razini nacionalnog identiteta pripada identitet standardnog jezika. Na razini zavičajnosti, pa tako i ličke, jezični identitet može se promatrati kao govor svakog mjesta (naselja), koji je opet dio dijalekta, odnosno narječja kojemu pripada.

U jezikoslovlju, dakle, razlikujemo tri razine zavičajnog jezika: narječje, dijalekt i mjesni govor. Narječje je najopćenitija razina, a hrvatski jezik ima tri narječja: štokavsko, kajkavsko i čakavsko. Niža je razina dijalekt, pa se svako narječje dijeli na više dijalekata. Tako štokavsko narječje na području Hrvatske ima sljedeće dijalekte: zapadni (novoštokavski ikavski), istočnohercegovačkokrajiški (novoštokavski ijekavski) i slavonski (staroštokavski). Najniža je razina mjesni govor, a pod tim se nazivom podrazumijeva govor svakog mjesta (naselja), jer i mjesni govori imaju posebna obilježja, bez obzira na to što mogu pripadati istom dijalektu, odnosno narječju.

Zavičajni govori određeni su teritorijalnom rasprostranjenošću koja se tijekom povijesti mijenjala zbog seoba stanovništva. Velike seobe, koje su bitno promijenile zemljopisni raspored hrvatskih dijalekata, dogodile su se u vrijeme turskih osvajanja u 16. i 17. stoljeću, kad su štokavci s istoka potisnuli osobito čakavce i naselili se na njihova područja, što je značajno upravo za Liku. Druga, važnija seoba bila je nedavno, u Domovinskom ratu, kad se iz Hrvatske iselio dio stanovništva, a doselilo se hrvatsko stanovništvo iz Bosne, koje govori svojim dijalektima. Sve se to također zbivalo u Lici.

Današnji jezični identitet ličkog stanovništva nije, dakle, jedinstven ni s obzirom na standardni ni s obzirom na

zavičajni jezik, pa se može govoriti o više jezičnih identiteta u Lici.

Do turskih osvajanja Liku je u cijelosti nastanjivalo čakavsko stanovništvo, što znači da su to bili pripadnici hrvatskoga naroda. Tijekom turskih osvajanja u Liku dolaze štokavci, od kojih su izvorni ikavci danas u pravilu pripadnici hrvatskog, a izvorni ijekavci pripadnici srpskog naroda. Današnje stanovništvo pripada uglavnom trima tradicionalnim dijalektima: zapadnom, istočnohercegovačko-krajiškom i srednjem čakavskom, s time da su novi i još neistraženi element doseljenici iz Bosne, koji bi u znatnom broju mogli pripadati štokavskom istočnobosanskom dijalektu.

Standardni jezični identiteti u Lici – hrvatski i srpski jezik

---

Budući da se jezični identitet stanovništva Like znatno oslanja na nacionalnu pripadnost, posebno kad je riječ o standardnom jeziku u sadašnjim uvjetima neovisne hrvatske države, potrebno je, radi dubljeg razumijevanja tog pitanja, potanje prikazati problem nacionalne strukture ličkog stanovništva u bližoj povijesti i sadašnjosti. Struktura se, osobito u 20. stoljeću, znatno mijenjala više puta, a to je bila posljedica ratova i hegemonističke politike.

Lika je posljednja četiri stoljeća nastanjena pripadnicima dvaju naroda – Hrvatima i Srbima. Sve do 2001. godine nijedna od tih skupina nije činila izrazitu većinu jer su se udjeli u ukupnom stanovništvu kretali oko 50% Srba nasuprot 40% Hrvata. Najveća neujednačenost narodnosne strukture prije Domovinskog rata zabilježena je 1900. godine, kada su Srbi činili 55,7%, a Hrvati 41,7% stanovništva Like. Nakon toga udjel Srba se smanjivao, a Hrvata povećavao iz popisa u popis. Iz tablice 1 vidi se u brojkama, a iz tablice 2 u postocima, da su 1991., prema rezultatima popisa stanovništva, Srbi činili 50% ukupnog stanovništva Like, dok je udjel Hrvata iznosio 45,5%. U 20. stoljeću ukupan broj stanovnika Like drastično se smanjivao (krajem 19. stoljeća iznosio je blizu 200.000), a znatno je promijenjen i brojčani i narodnosni sastav ličkog stanovništva potkraj 20. stoljeća, odnosno nakon osnutka samostalne hrvatske države i Domovinskog rata. Tako su 2001. godine (tablica 2) Srbi činili 16,8% a Hrvati 80,7% ukupnog stanovništva. U apsolutnom broju (tablica 3) stanovnika je 2001. u Lici bilo čak 45,6% manje nego 1991., s time da se broj Hrvata smanjio 1,6%, a broj Srba 41,1% te pripadnika ostalih nacionalnosti 2,9%. Uočljiv je osobito nagli pad broja Srba od 41.546

godine 1991. na samo 7513 godine 2001., što je posljedica ratnih stradanja te osobito masovnog odlaska Srba krajem Domovinskog rata, za vrijeme vojno-redarstvene akcije "Oluja". Nakon 2001. dio Srba se iz izbjeglištva vratio te će sljedeći popis stanovnika, godine 2011., vjerojatno pokazati drukčije brojke i odnose među nacionalnim skupinama.

Valja spomenuti da je i Hrvata starosjedilaca (pod tim nazivom ovdje podrazumijevamo stanovnike koji su u Lici živjeli prije Domovinskog rata) znatno manje nego što se vidi iz tablica 1-3. Apsolutni broj Hrvata je 2001. godine samo 1,6% manji nego 1991., no u obzir treba uzeti Hrvate doseljene u Liku tijekom Domovinskog rata iz Bosne (prognanici), a oni su bitno promijenili nacionalni karakter stanovništva u više ličkih mjesta (Udbina, Korenica, Gračac, Donji Lapac, Plaški), ali statistički nisu posebno iskazani u tablicama 1-3. Ima ih oko 10.000, što se vidi iz tablice 7. Uzme li se to u obzir, u Lici je 2001. bilo tek oko 26 500 Hrvata starosjedilaca, oko 11.300 ili 30% manje 2001. nego 1991. godine. To dalje znači da se ukupan broj Hrvata starosjedilaca od 1991. do 2001. smanjio oko 11% ($41,1\% - 30,0\% = 11,1\%$) nego što se smanjio broj Srba koji su se masovno iselili 1995. Broj Hrvata u Lici smanjio se zbog etničkog čišćenja što su ga provodile vlasti *Republike Srpske Krajine* (iz područja pod srpskom okupacijom prognani su ili ubijeni gotovo svi Hrvati, osim u selu Podlapcu, koje je bilo pod izravnom zaštitom UN-a) te iseljavanjem zbog ratne opasnosti, jer je bojišnica dijelila Liku na gotovo dvije polovice – zapadnu i istočnu, pa su raketiranja i druga ratna stradanja bila svakodnevna. Mnogi Hrvati, koji su tijekom rata napustili Liku odlaskom u inozemstvo ili mirnije dijelove Hrvatske, nisu se u nju više vratili zbog ratnih razaranja i loših životnih uvjeta poslije rata. U ratu se, dakle, u Lici broj predratnih domicilnih Srba smanjio oko 11 % više nego broj domicilnih Hrvata, što znači da su gubitci stanovništva u obje nacionalne skupine bili upravo drastični (broj domicilnih Srba smanjio se 41,1%, a domicilnih Hrvata oko 30%).

Tablica 1.

Narodnosni sastav stanovništva u regijama i jedinicama lokalne samouprave Like 1991. - 2001.

Prostorna cjelina	1991.					2001.			
	Uk.	H.	S.	J.	Os.	Uk.	H.	S.	Os.
LIKA - UKUPNO	82 883	37 719	41 546	1 245	2 373	45 114	36 427	7 514	1 173
1. Srednja Lika	27 674	17 627	8 655	501	891	16 474	15 140	924	410
Grad Gospić	22 026	12 796	7 969	456	805	12 980	12 050	625	305
Općina Perušić	5 648	4 831	686	45	86	3 494	3 103	334	57
2. Gacka	24 601	16 352	7 403	175	671	15 424	13 612	1 498	314
Grad Otočac	16 113	11 117	4 469	107	421	10 411	9 504	690	217
Općina Brinje	6 035	5 150	672	31	182	4 108	3 760	310	38
Općina Vrhovine	2 453	85	2 262	38	68	905	348	498	59
3. Krbava	11 784	1 999	8 963	393	429	6 317	3 982	2 139	196
Općina Plitvička jezera	7 156	1 591	4 970	296	299	4 668	3 141	1 424	103
Općina Udbina	4 628	408	3 993	97	130	1 649	841	715	93
4. Južna Lika	10 770	1 697	8 671	111	291	4 311	3 222	904	185
Općina Gračac	7 716	74	7 411	72	159	3 215	2 236	815	164
- gračaćki kraj i G. Pozrmanje	7 716	74	7 411	72	159	3 215	2 236	815	164
- srbski kraj (Ličko Pounje)	3 451	13	3 394	11	33	708	-	666	42
Općina Lovinac	3 054	1 623	1 260	39	132	1 096	986	89	21
5. Ličko Pounje	8 054	44	7 854	65	91	2 588	471	2 049	68
Općina Donji Lapac	4 603	31	4 460	54	58	1 880	471	1 383	26
- srbski kraj (Općina Gračac)	3 451	13	3 394	11	33	708	-	666	42

Tablica 2.
Ucjeli narodnosnog sastava stanovništva u
regijama i jedinicama lokalne samouprave Like 1991. – 2001. godine (% iz tablice 1)

Uk.= ukupno stanovništvo; H.= Hrvati; S.= Srbi; J.= "Jugoslaveni"; Os.= ostali									
Protorna cjelina	1991.					2001.			
	Uk.	H.	S.	J.	Os.	Uk.	H.	S.	Os.
LIKA - UKUPNO	100,0	45,5	50,1	1,5	2,9	100,0	80,7	16,7	2,6
1. Srednja Lika	100,0	63,7	31,3	1,8	3,2	100,0	91,9	5,6	2,5
Grad Gospić	100,0	58,1	36,2	2,1	3,7	100,0	92,8	4,8	2,3
Općina Perušić	100,0	85,5	12,1	0,8	1,5	100,0	88,8	9,6	1,6
2. Gacka	100,0	66,5	30,1	0,7	2,7	100,0	88,3	9,7	2,0
Grad Otočac	100,0	69,0	27,7	0,7	2,6	100,0	91,3	6,6	2,1
Općina Brinje	100,0	85,3	11,1	0,5	3,0	100,0	91,5	7,5	0,9
Općina Vrhovine	100,0	3,5	92,2	1,5	2,8	100,0	38,5	55,0	6,5
3. Krbava	100,0	17,0	76,1	3,3	3,6	100,0	63,0	33,9	3,1
Općina Plitvička jezera	100,0	22,2	69,5	4,1	4,2	100,0	67,3	30,5	2,2
Općina Udbina	100,0	8,8	86,3	2,1	2,8	100,0	51,0	43,4	5,6
4. Južna Lika	100,0	15,8	80,5	1,0	2,7	100,0	74,7	21,0	4,3
Općina Gračac	100,0	1,0	96,0	0,9	2,1	100,0	69,5	25,3	5,1
- gračački kraj i G. Pozrmanje	100,0	1,0	96,0	0,9	2,1	100,0	69,5	25,3	5,1
- srbski kraj (Ličko Pounje)	100,0	0,4	98,3	0,3	1,0	100,0	-	94,1	5,9
Općina Lovinac	100,0	53,1	41,3	1,3	4,3	100,0	90,0	8,1	1,9
5. Ličko Pounje	100,0	0,5	97,5	0,8	1,1	100,0	18,2	79,2	2,6
Općina Donji Lapac	100,0	0,7	96,9	1,2	1,3	100,0	25,1	73,6	1,4
- srbski kraj (Općina Gračac)	100,0	0,4	98,3	0,3	1,0	100,0	-	94,1	5,9

Tablica 3.

Promjena narodnosnog sastava stanovništva po regijama i jedinicama lokalne samouprave Like - stanje 2001. u odnosu na 1991.

Uk.= ukupno stanovništvo;H.= Hrvati; S.= Srbi; J.= "Jugoslaveni"; Os.= ostali								
Prostorna cjelina	Promjena broja stanovnika 2001. – 1991.							
	Ukupno		Hrvati		Srbi		Ostali *	
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%
LIKA - UKUPNO	-37.769	-45,6	-1.292	-1,6	-34.032	-41,1	-2.445	-2,9
1. Srednja Lika	-11.200	-40,5	-2.487	-9,0	-7.731	-27,9	-982	-3,5
Grad Gospić	-9.046	-41,1	-746	-3,4	-7.344	-33,3	-956	-4,3
Općina Perušić	-2.154	-38,1	-1.728	-30,6	-352	-6,2	-74	-1,3
2. Gacka	-9.177	-37,3	-2.740	-11,1	-5.905	-24,0	-532	-2,2
Grad Otočac	-5.702	-35,4	-1.613	-10,0	-3.779	-23,5	-311	-1,9
Općina Brinje	-1.927	-31,9	-1.390	-23,0	-362	-6,0	-175	-2,9
Općina Vrhovine	-1.548	-63,1	263	10,7	-1.764	-71,9	-47	-1,9
3. Krbava	-5.467	-46,4	1.983	16,8	-6.824	-57,9	-626	-5,3
Općina Plitvička jezera	-2.488	-34,8	1.550	21,7	-3.546	-49,6	-492	-6,9
Općina Udbina	-2.979	-64,4	433	9,4	-3.278	-70,8	-134	-2,9
4. Južna Lika	-6.459	-60,0	1.525	14,2	-7.767	-72,1	-217	-2,0
Općina Gračac	-4.501	-58,3	2.162	28,0	-6.596	-85,5	-67	-0,9
- gračački kraj i G. Pozrmanje	-4.501	-58,3	2.162	28,0	-6.596	-85,5	-67	-0,9
- srbski kraj (Ličko Pounje)	-2.743	-79,5	-13	-0,4	-2.728	-79,0	-2	-0,1
Općina Lovinac	-1.958	-64,1	-637	-20,9	-1.171	-38,3	-150	-4,9
5. Ličko Pounje	-5.466	-67,9	427	5,3	-5.805	-72,1	-88	-1,1
Općina Donji Lapac	-2.723	-59,2	440	9,6	-3.077	-66,8	-86	-1,9
- srbski kraj (Općina Gračac)	-2.743	-79,5	-13	-0,4	-2.728	-79,0	-2	-0,1

* Uključuje i "Jugoslavene" iz 1991. godine

Znatne promjene narodnosne strukture zabilježene su i u pojedinim naseljima. Tako su u Gospiću (naselje) 1900. godine Srbi činili četvrtinu ukupnog stanovništva (25%), a 1991. više od trećine stanovništva (35,9%). Udjel Hrvata manjio se sa 72,8% (1900.) na samo 55,6% (1991.).

Najveća promjena narodnosne strukture zabilježena je u Ličkom Osiku, gdje je između 1900. i 1991. udjel Hrvata smanjen sa 99,9% na samo 40,1%, dok je u istom razdoblju udjel Srba povećan sa 0,1% na 54,4%. To je bila posljedica političkog naseljavanja Srba u Lički Osik za vrijeme Jugoslavije, što je bilo izravno povezano s tvornicom oružja "Marko Orešković", odnosno s iseljavanjem Srba iz tog mjesta u Domovinskom ratu i naseljavanja bosanskih Hrvata. (Srbi su za vrijeme okupacije čak promijenili ime mjesta i nazivali ga Teslingrad.)

Tablica 4.
 Promjena narodnog
 sastava stanovništva u Ličkom Osiku

	1991.					2001.			
	Uk.	H.	S.	J.	Os.	Uk.	H.	S.	Os.
Naselje Lički Osik	2.885	1.156 40,1%	1.570 54,4%	89 3,0%	70 2,4%	1.772	1.663 93,8%	60 3,3%	49 2,7%
Promjena broja stanovnika 2001. / 1991.									
	Ukupno		Hrvati		Srbi		Ostali		
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	
	- 1113	- 38,6	+ 507	+ 30,5	- 1510	- 96,2	- 219	- 77,7	

U tablici 4 prikazano je i narodnosno stanje Ličkog Osika 1991. i 2001. Broj Hrvata u tom se razdoblju povećao 30%, a Srba smanjio 96%. Unatoč tako drastičnom smanjenju broja srpskog stanovništva, omjer Hrvata i Srba u Ličkom Osiku jedva se približio onome s početka 20. stoljeća. Možda to najbolje pokazuje posljedice velikosrpske politike na srpski narod u Lici.

U statističkom prikazivanju stanovništva na umu treba imati različitost teritorijalnog prostiranja Like kao tradicionalne geografske pokrajine i granice Ličko-senjske županije, koja, osim područja Like, obuhvaća Senj, Velebitsko primorje (Podgorje) te grad Novalju na otoku Pagu (tablice 5 i 6). U granicama nakon osnutka (1992.) Županija je obuhvaćala i općinu Gračac i Grad Pag, ali su poslije ta područja pripojena Zadarskoj županiji. Također, u zemljopisno-zavičajni okvir Like ubrajaju se općine Tonj, Saborsko, Plaški i Rakovica, a djelomice i područje Ogulina, no te su jedinice uvijek pripadale Karlovačkoj županiji.

Tablica 5.

Narodnosni sastav stanovništva po regijama i gradovima /općinama Ličko-senjske županije 1991. i 2001. godine (županijske granice iz 2001.)

Prostorna cjelina	Uk.= ukupno stanovništvo; H.= Hrvati; S.= Srbi; J.= "Jugoslaveni"; Os.= Ostali.									
	1991.					2001.				
	Uk.	H.	S.	J.	Os.	Uk.	H.	S.	Os.	
LSŽ- UKUPNO	95 933	60 287	31 207	1 243	3 197	53 677	46 245	6 193	1 239	
Lika	71 716	37 632	30 741	1 163	2 181	41 191	34 204	6 068	919	
Grad Gospić	22 026	12 796	7 969	456	805	12 980	12 050	625	305	
Grad Otočac	16 113	11 117	4 469	107	421	10 411	9 504	690	217	
Općina Brinje	6 035	5 150	672	31	182	4 108	3 760	310	38	
Općina Donji Lapac	4 603	31	4 460	54	58	1 880	471	1 383	26	
Općina Lovinac	3 054	1 623	1 260	39	132	1 096	986	89	21	
Općina Perušić	5 648	4 831	686	45	86	3 494	3 103	334	57	
Općina Plitvička jezera	7 156	1 591	4 970	296	299	4 668	3 141	1 424	103	
Općina Udbina	4 628	408	3 993	97	130	1 649	841	715	93	
Općina Vrhovine	2 453	85	2 262	38	68	905	348	498	59	
Velebitsko primorje	10 521	9 806	228	39	448	9 151	8 811	102	238	
Grad Senj	9 205	8 549	207	27	422	8 132	7 869	92	171	
Općina Karlobag	1 316	1 257	21	12	26	1 019	942	10	67	
Otok Pag	3 175	3 043	10	2	120	3 335	3 230	14	91	
Grad Novalja	3 175	3 043	10	2	120	3 335	3 230	14	91	

Tablica 6.

Udjeli narodnog sastava stanovništva po regijama i gradovima/ općinama Ličko-senjske županije 1991. i 2001. godine (županijske granice iz 2001.)

Prostorna cjelina	Uk.= ukupno stanovništvo; H.= Hrvati; S.= Srbi; J.= "Jugoslaveni"; Os.= Ostali.									
	1991.					2001.				
	Uk.	H.	S.	J.	Os.	Uk.	H.	S.	Os.	
LSŽ- UKUPNO	100,0	62,8	32,5	1,3	3,3	100,0	86,2	11,5	2,3	
Lika	100,0	52,5	42,9	1,6	3,0	100,0	83,0	14,7	2,2	
Grad Gospić	100,0	58,1	36,2	2,1	3,7	100,0	92,8	4,8	2,3	
Grad Otočac	100,0	69,0	27,7	0,7	2,6	100,0	91,3	6,6	2,1	
Općina Brinje	100,0	85,3	11,1	0,5	3,0	100,0	91,5	7,5	0,9	
Općina Donji Lapac	100,0	0,7	96,9	1,2	1,3	100,0	25,1	73,6	1,4	
Općina Lovinac	100,0	53,1	41,3	1,3	4,3	100,0	90,0	8,1	1,9	
Općina Perušić	100,0	85,5	12,1	0,8	1,5	100,0	88,8	9,6	1,6	
Općina Plitvička jezera	100,0	22,2	69,5	4,1	4,2	100,0	67,3	30,5	2,2	
Općina Udbina	100,0	8,8	86,3	2,1	2,8	100,0	51,0	43,4	5,6	
Općina Vrhovine	100,0	3,5	92,2	1,5	2,8	100,0	38,5	55,0	6,5	
Podvelebitsko primorje	100,0	93,2	2,2	0,4	4,3	100,0	96,3	1,1	2,6	
Grad Senj	100,0	92,9	2,2	0,3	4,6	100,0	96,8	1,1	2,1	
Općina Karlobag	100,0	95,5	1,6	0,9	2,0	100,0	92,4	1,0	6,6	
Otok Pag	100,0	95,8	0,3	0,1	3,8	100,0	96,9	0,4	2,7	
Grad Novalja	100,0	95,8	0,3	0,1	3,8	100,0	96,9	0,4	2,7	

Izvori za tablice 1-6 i ostalo u tekstu:

- *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880. – 1991. po naseljima*, knjige 1 – 5, Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska, Zagreb, 1998.

- *Stanovništvo prema narodnosti, po gradovima/općinama*, Popis 2001., Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska. www.dzs.hr

Danas se odnos hrvatskog i srpskog stanovništva politički jasno iskazuje u obnašanju vlasti nacionalnih stranaka u pojedinim općinama. Srpske stranke imaju većinu u općinskim skupštinama, a time i vlast izabranu na izborima 2005., u općinama Donji Lapac, Udbina, Vrhovine, Plaški i Gračac.

U Lici (Ličko-senjskoj županiji) Hrvati su danas većinski narod, a Srbi nacionalna manjina, pa u skladu s time treba promatrati i pitanje nacionalnih jezika i jezičnog identiteta na nacionalnoj, odnosno standardnojezičnoj razini. U skladu s člankom 12. Ustava RH o hrvatskom kao službenom jeziku, taj je jezik u javnoj uporabi u cijeloj Hrvatskoj, bez obzira na nacionalni sastav stanovništva. No, s obzirom na jezična prava nacionalnih manjina iz istog članka, u općinama s većinskim srpskim stanovništvom (Donji Lapac, Udbina, Vrhovine, Plaški, Gračac), uz službeni hrvatski književni jezik, u uporabi može biti i srpski književni jezik. U kojim područjima uporabe i javne primjene se doista rabi srpski jezik, to se danas ne može ustvrditi sasvim pouzdano, jer još nije posve određeno koji se zapravo službeni oblik srpskog standardnog jezika rabi u Hrvatskoj - je li to standardni srpski koji se govori u Srbiji (ekavski), oblik standardnog srpskog jezika koji se tradicionalno govori u Hrvatskoj (ijekavski s drugim obilježjima srpskog jezika) ili neki drugi. O tom pitanju još nisu raspravljali znanstvenici, no o njemu se razmatra u publicistici te na političko-instruktivnoj razini, primjerice na skupovima učitelja srpskog jezika u srpskim manjinskim školama.

Na to pitanje nisu jednoznačno odgovorili ni politički ni kulturni predstavnici Srba u Hrvatskoj. Tako predsjednik Srpskog narodnog vijeća i saborski zastupnik SDSS-a Milorad Pupovac, poznati lingvist i profesor zagrebačkog Filozofskog fakulteta, kaže: "U položaju smo da biramo između jezičnog standarda unutar našeg matičnog naroda, istočne ili zapadne varijante, i standarda većinskog, hrvatskog naroda, u okolnostima koje nisu osobito liberalne." Profesor jezika i književnosti na Gimnaziji u Rakovcu (Karlovac) Vladimir Funduk tvrdi: "Najgore što se Srbima u Hrvatskoj, kao nacionalnoj manjini, može dogoditi jest da pod pritiskom novog jezičnog identiteta i oni, posebno u urbanim sredinama, poprime tu jezičnu novotariju i time izazovu rascjep na ruralnu i urbanu jezičnu zajednicu istog naroda, što je u praksi već primijećeno." Novinar Mladen Muić (Karlovac) pak tvrdi: "Hrvatski i srpski jezik sve se više udaljavaju, prije svega rječnikom, ali i po pravilima jednačenja, genitivu množine, upitnom početku rečenice ili nastavcima na osnovu riječi, po naglašenom

korištenju pasiva u srpskom jeziku, problemima sintakse i u više stotina drugih gramatičkih i pravopisnih razlika. Dakle, kako će Srbi u Hrvatskoj nazivati svoj jezik? Pa kako drugačije nego – srpski. Ali, i taj se jezik sve više udaljava od onoga što Hrvati smatraju izvornim, književnim, tradicionalnim jezikom Srba u Hrvatskoj, dakle srpskim jezikom u Hrvatskoj. To je prije svega po refleksu jata i vokabularu. Ekaviziranje jezika Srba u Hrvatskoj i uzimanje vokabulara iz Beograda znači udaljavanje od vlastitog jezika.” (Cimeša, 2008., 43)

Dakle, uz činjenicu o postojanju hrvatskoga kao službenoga i standardnoga jezika i prava Srba u Hrvatskoj da imaju svoj oblik standardnog jezika, iako još nije određeno koji je to oblik, može se reći da u Lici postoje dva jezična identiteta: hrvatski i srpski, ali s različitom razinom standardiziranosti i različitim statusom u javnosti.

Hrvatski je službeni jezik te je njegova uporaba obvezna u javnom komuniciranju i svim javnim službama, što se odnosi i na sredine pretežno nastanjene Srbima. No, u sredinama u kojima su Srbi većinsko stanovništvo, oni mogu na srpskom imati nastavu i udžbenike, te se tim jezikom mogu služiti u javnom komuniciranju. Međutim, s obzirom na obilježja jezika kao oznake nacionalnog identiteta, između hrvatskog i srpskoga u Hrvatskoj postoje goleme razlike. Hrvatski je standardiziran u svim bitnim obilježjima standarda: ima pravopis, gramatiku, pisanu povijest, rječnike. Činjenica što o tim temeljnim elementima standarda raspave još nisu završene, ne umanjuje njihovo značenje kao obilježja identiteta. Treba također reći da su hrvatski jezik priznate mjerodavne međunarodne institucije, što je važan dodatak jačanju njegova identiteta.

Srpski jezik u Hrvatskoj ima znatno manje istaknutih obilježja nacionalnog jezičnog identiteta. Čvrsta su obilježja jedino naziv jezika (srpski jezik) i ćirilčko pismo (Srbi ćirilicu smatraju nacionalnim pismom, ali uz njega, ne samo u Hrvatskoj nego i u Srbiji, gotovo ravnopravno rabe i latinicu). O jeziku Srba u Hrvatskoj, sa stajališta identiteta, najvažnije je pitanje je li standardna istočna ili zapadna inačica srpskoga jezika (ekavski ili ikavski izgovor jata). To određuje i ostale elemente jezičnog standarda Srba u Hrvatskoj. Ako je standardna istočna inačica, onda je standardni jezik Srba u Hrvatskoj jednak standardnom jeziku Srba u Srbiji. Ako je pak standardna zapadna inačica, potrebno je objaviti sve dokumente njezina standarda – pravopis, gramatiku i rječnik. Srbi u Hrvatskoj su, naime, za vrijeme Jugoslavije bili relativno zadovoljni standardnom hrvatskosrpskog (hrvatskog ili srpskog) jezika, jer je podrazumijevao i/jekavski izgovor jata, koji je inače, iako je obilježje i hrvatskog standardnog

jezika, izvorno obilježje jezika Srba u Hrvatskoj (istočnohercegovački novoštokavski dijalekt). Ostala jezična obilježja mogli su po volji uzimati iz zapadne (hrvatske) ili istočne (srpske) inačice hrvatskosrpskoga/srpskohrvatskoga jezika. Naime, u Jugoslaviji su obje inačice bile ravnopravne na cijelom području toga jezika. U vrijeme pisanja ovog rada nema dovoljno elemenata da se zaključi koji će jezični standard izabrati Srbi u Hrvatskoj. Naime, odluka ovisi o suprotstavljenim pretpostavkama: prvo, da je to srpski jezik koji ima svoj temeljni ekavski standard; drugo, da Srbi u Hrvatskoj izvorno govore i/jekavski, koji je u toj odrednici standard i hrvatskoga jezika.

Uporaba srpskoga jezika u Hrvatskoj najočitija je u školstvu i nakladničkoj djelatnosti. U školstvu se očituje u posebnoj nastavi koja njeguje nacionalni jezik i kulturu, a koja se za djecu srpske nacionalne manjine organizira i u Lici. U školskoj godini 2006./2007. u Lici se prema programu njegovanja materinskog srpskog jezika i kulture održavalo pet sati na tjedan u sljedećim osnovnim školama:

Donji Lapac: 65 učenika, 4 skupine, 2 učitelja

Gračac: 7 učenika, 1 skupina, 1 učitelj

Udbina: 8 učenika, 1 skupina, 1 učitelj

Korenica: 11 učenika, 1 skupina, 1 učitelj.¹

Valja napomenuti da u Zagrebu radi Srpska gimnazija, da se srpski jezik i književnost mogu studirati na zagrebačkom Filozofskom fakultetu te da se srpski jezik kao tzv. pojačani predmet, uz studij razredne nastave, mogao studirati na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu sve do uklanjanja svih studija pojačanog predmeta 2008. godine. To znači da je studiranje na srpskom u Hrvatskoj omogućeno od osnovne škole do fakulteta.

U Hrvatskoj izlaze sljedeći časopisi na srpskom jeziku (Cimeša, 2008., 45):

Identitet – izdavač Srpski demokratski forum (mjesečnik)

Prosvjeta – izdavač Srpsko kulturno društvo Prosvjeta iz Zagreba

Bijela pčela – časopis za djecu, izdavač Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, pododbor u Rijeci

Novosti – izdavač Srpsko narodno vijeće iz Zagreba i Zajedničko veće opština iz Vukovara.

Svi ti časopisi čitaju se i u Lici. Navedene srpske nacionalne udruge objavljuju također knjige i drugu literaturu te udžbenike na srpskom jeziku koji se rabe u nastavi srpskih manjinskih škola.

1 Podaci iz Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, 2007. god.

Jezični identitet uključuje zavičajni govor, odnosno dijalekt i narječje. Hrvatski govorni jezik čine tri narječja: štokavsko, čakavsko i kajkavsko. U Lici su rasprostranjena dva: štokavsko i čakavsko. No, štokavskim narodnim govorom govore i lički Srbi pa se slika narodnog jezika u Lici može bolje razumjeti uvidom u dijalekte od kojih se sastoji štokavsko narječje. Navest ćemo samo karakteristična obilježja narječja/dijalekata u Lici

Štokavsko narječje je zajednički naziv za više narodnih govora (dijalekata) kojima je zajednička upitna zamjenica *što*. No, po mnogim se dugim obilježjima razlikuju (Brozović, 1967.; Lisac, 2003.). Na području Like govori se dvama štokavskim dijalektima: zapadnim ili novoštokavskim ikavskim i istočnohercegovačko-krajiškim ili novoštokavskim ijekavskim. Prvim izvorno govore lički Hrvati, a drugim lički Srbi, no ima lokalnih govora u kojima se miješaju obilježja tih dvaju dijalekata.

Zapadni dijalekt (novoštokavski ikavski) govori se u četiri glavna područja: Gospić (mjesto Parušić, Brušane, Smiljan, Trnovac, Lički Novi, Ribnik, Bilaj, Pazarište, Klanac i dr.), Lovinac (sela Sveti Rok, Ričice), velebitsko područje i Podgorje (Bunjevci) (Karlobag, Krivi Put, Krasno, Alan, Oštarije i dr.) te sjeverna Lika na području Plitvičkih jezera (Poljanak, Smoljanac, Drežnik, Rakovica, Saborsko i dr.). Govori se i u nekim drugim dijalektalno izoliranim selima južne, istočne, središnje i sjeverne Like (Zavalje i okolna sela u Bosni i Hercegovini koja se geografski smatraju dijelom Like). Bitno identitetsko obilježje toga dijalekta jest ikavski refleks jata (*dite, lipo*), krnji infinitiv (*doć, reć, imat*), prijelaz *l* u *a* ili *e* u glagolskom pridjevu radnom (*vidija, čuva, bija*, odnosno *vidije, bije, čuje*), protetsko *j* (*jope* - opet), gubitak *j* na početku riječi (*edan, esam*), redukcija samoglasnika (*udovca, učint*), zamjena *ž* sa *r* (*more* - može) te novoštokavska akcentuacija. Lička štokavska ikavica danas je prilično kompaktna, a razlike (npr. ikavski i ekavski refleks jata) posljedica su različitog podrijetla stanovnika u pojedinim krajevima (dio su potomci katoličkih Bunjevaca, a dio pokrštenih ličkih muslimana, čiji je govor sličan muslimanskim govorima u Bosni (Perušić). To je najrašireniji dijalekt štokavskoga narječja kojim govore Hrvati, a i hrvatskoga jezika, te su u prošlosti postojali snažni, iako neuspješni, pokušaji da taj dijalekt postane opći hrvatski jezični standard, pokrenut upravo iz Like (Šime Starčević).

Evo primjera uporabe ličke štokavske ikavice u pjesmi suvremenog ličkog zavičajnog pjesnika Mirka Sankovića:

Ličanin

Ante BEŽEN
Lički jezični
identitet(i)

*U dubokoj šumi
u srcu Velebita
rodia se čoek
kojen je to centar svita.
Crvena kapa, duge rese,
veliki brci, lula u zubin.
Na leđima kožun
od ovčije kože
'lače brveneke tkane,
na nogama opanci,
a prid njim ovce i janjci.
Priko dana u ruki mu sikirica,
a obnoć ćaćina dangubica.
Svaku večer ide on u prelo,
sluša pripovitke što i' izmišlja selo,
piva pisme o vili Velebita,
fali Liku više od cilog svita.
Doručkuje kruva i mlika od pantivika,
užna zelje i meso od davnine,
a večera od miline pola i slanine.
Čoek je to kakovog nigdi drugdi nema,
drugin ljuđin samo sličan,
čoek kojeg zovu Ličan.*

(Iz zbirke pjesama *Lika iza palasaka*, 2004.)

Ličku štokavsku ikavicu znanstveno su do sada opisali mnogi autori (npr. Dragičević, 1980.; Lisac, 2003.). Objavljeno je više rječnika lokalnih govora te jedan cjelovit rječnik (Čuljat, 2004.), a u pripremi je još jedan.

Istočnohercegovačko-krajiški dijalekt (novoštokavski ijekavski) izvorno govore Srbi u istočnoj, južnoj, središnjoj i sjevernoj Lici (Donji Lapac, Srb, Udbina, Korenica, Gračac, Medak, Raduč, Bunić, Visuč, Vrhovine, Vodoteč, Prokike i dr.). Govori ga i sve srpsko stanovništvo na ostalim područjima Hrvatske (Kordun, Banovina, Slavonija), Srbi središnje i sjeverne Bosne, u istočnoj i južnoj Bosni i Hercegovini, zapadnoj Srbiji i sjevernoj Crnoj Gori. Prostorno je to najrašireniji ijekavski štokavski dijalekt kojim izvorno govore Srbi navedenih područja, pa se može smatrati najraširenijim dijalektom srpskoga jezika. Od područja nastanjenih Hrvatima njime se govori u dijelu Dubrovnika i Konavala, Pelješca i na Lastovu, ali s puno primjesa čakavskog narječja, ikavizama i romanizama, pa se to područje u literaturi smatra dubrovačkim poddijalektom (Brozović, 1967.; Lisac, 2003.).

Neka glavna obilježja ovog dijalekta na području Like (u drugim krajevima također postoje posebnosti) jesu: pretežito jekavski izgovor (znatno rjeđi je ijekavski) (*djete*, *cvjet*, *njesam*); sekundarni *jat* (*kumpijer* - krumpir, *organizijera* – organizirao, *ovije* – ovih, *mladije* - mladih), negdje s provedenim trećim jotovanjem (*đed* – djed, *neđelja* – nedjelja, *ođe* – ovdje, *međed* - medvjed); nastavak *-a* u glagolskom prilogu radnom (*doša* - došao, *naša* – našao); novoštokavski naglasci (četiri naglasaka, s time da ne može biti naglašen zadnji slog) i dosljedna skupina *št* (*štap*, *dvo-rište*). Glas *h* izostavlja se ili zamjenjuje sa *j*, *v* (*kru* – kruh, *uvo* – uho). Pod utjecajem ikavskih govora ima nešto ikavizama (vidila, letiti, dvista, sikira, dičak), ali i ekavizama (preko, prelaz, vredan, napred, obe). Lički ijekavski ima neke posebnosti u usporedbi s ijekavcima u drugim hrvatskim krajevima, a najbližnji je ijekavskom u Gorskom kotaru. S obzirom na ijekavski izgovor, lički su ijekavci kompaktna cjelina unutar istočnohercegovačkog dijalekta (Dragičević, 1980.). Evo primjera ijekavskog narodnoga govora iz sela Vrebac nedaleko od Gospića:

U tome svaki vrag ima. Ima u tare tri zapona što se sapinje da se ona ne bi rastavila, i mora da se izmjeri na dlaku. A unda u tare imaju još niti, te brdila đe će brdo – sve to ima na tari. Il da vi dođete neđe sad đe se baš tka. Tkaju sve, tkamo mi sve u ovom našom kraju...Tkale smo biljce, šarenice, tkale smo platno, peškire. Sve mi tkamo, Mičo vaje, samo ja nemam više snage. Natkala sam ja – moji svi imaju dok su živi biljaca...

*...A sestra mu pjevala:
Oj djevere, diko naša,
Izvedide snašu našu,
Da vidimo valdu našu:
Je li 'roma, al ćorava?
Ali gluva na dva uva?
Ali kljasta na dva prsta?*

(tara = naziv u srednjoj i južnoj Lici za tkalački stan;
vaje = uvijek; roma = hroma)

Iz disertacije Milana Dragičevića:
Govor ličkih jekavaca (1986.)

Ovaj je dijalekt uzet kao osnova hrvatskoga standardnog jezika u doba ilirizma, pod utjecajem sveslavenske politike iliraca, koja se povezala s unitarističkom jezičnom politikom Vuka Karadžića u stvaranju zajedničkog jezika Hrvata i Srba. Takav zajednički jezik nije ostvaren iako je njegov oblik i dvočlani hrvatsko-srpski atribut postojao cijelo stoljeće i pol. Jekavski izgovor starog jata, koji po-

tječe iz ovog dijalekta, i danas je dio hrvatskog jezičnog standarda, ali se on u mnogim drugim obilježjima znatno razlikuje od ovog dijalekta, kao i od samog srpskog standardnog jezika. Hrvatski i srpski su danas, ne samo odlukama vlasti Hrvatske i Srbije, nego i po međunarodnim dokumentima dva odvojena jezika.

Zahvaljujući sveobuhvatnim monografskim radovima o refleksu jata u ličkim govorima te govoru ličkih jekavaca Milana Dragičevića (Dragičević, 1980., 1986.), može se reći da je ovo najcjelovitije istražen narodni govor u Lici.

Doseljeni bosanski Hrvati donijeli su i svoj jezik pojedinih bosanskih područja. Njihova naselja u Lici, područja Bosne iz kojih su došli te naziv dijalekta kojim se govori na tim područjima prikazani su u tablici 7:

Tablica 7.
 Hrvati iz Bosne u Lici

Ličke župe nastanjene Hrvatima iz Bosne	Broj stanovnika Hrvata u župi 2006. godine	Područja u Bosni iz kojih su doselili u Liku	Dijalekti u područjima iseljavanja u Bosni
Boričevac (Donji Lapac)	395	Kraljeva Sutjeska, Kakanj	istočnobosanski
Gračac	2250	Kraljeva Sutjeska, Kakanj	istočnobosanski
Lički Osik	3015	Travnik (većina), Bugojno	zapadni
Udbina	680	Travnik, Banja Luka	zapadni
Plaški	1086	Banjaluka (većina), Vareš (20-ak obitelji)	zapadni istočnobosanski
Korenica	1800	Kakanj, Kraljeva Sutjeska, Banjaluka (manjina)	istočnobosanski zapadni
Ukupno	9926		

Izvori: Podaci o župama i broju župljana preuzeti su iz *Glasnika Gospićko-senjske biskupije* br. 1 (26), 2007, str. 58. Podatke o područjima u Bosni iz kojih su se doseljenici iselili priopćili su autoru župnici navedenih župa. Određenje dijalekata na područjima iseljenja utvrđeno je prema dijalektološkoj karti štokavskog narječja u knjizi J. Lisac: *Hrvatska dijalektologija 1*, Zagreb, 2003.

U tablici 7 vidi se da Hrvati iz Bosne, koji su se stalno naselili u Lici, govore uglavnom dvama štokavskim dijalektima – zapadnim, koji smo ukratko već opisali, i istočnobosanskim.

Istočnobosanskim dijalektom govori se između rijeka Bosne i Drine te od Sarajeva na jugu do Save na sjeveru, s time da mu ne pripadaju govor Orašja (tu se govori slavonski dijalekt) ni govor uz Drinu s bosanske strane (tu se govori istočnohercegovački). Pripadaju mu i doline Fojnice i Usore te područja Olova i Kladnja (Lisac, 2003., 77). Najbolje je očuvan na područjima Kreševa, Kraljeve Sutjeske i Vareša, što znači da su njegovi dobri govornici i

sadašnji stanovnici Like došli iz tih krajeva. Zanimljivo je da se ovim dijalektom govori i u Hrvatskoj, oko Virovitice i Hrvatske Kostajnice, te da je to govor Hrvata u Mađarskoj oko Pečuha. Taj dijalekt danas nije nacionalno obilježen, što znači da njime govore Hrvati, Bošnjaci i Srbi na navedenom području. U literaturi se navodi da ga među Srbima ovog prostora, koji su najmanja nacionalna skupina među govornicima, najbolje govore potomci poslavljenih Vlaha oko Ozrena. Može se zaključiti da u davniini to i nije bio izvorni govor Srba. Bošnjaci i Hrvati pak ne dijele samo taj, nego i zapadni ikavski dijalekt u drugim dijelovima Bosne, što upućuje na njihovu izravnu etničko-jezičnu povezanost u prošlosti.

U ovom je dijalektu refleks jata uglavnom ijekavsko-jekavski, no česti su i tipovi dete/djeteta, dijete/diteta i dete/diteta, glas *j* izgovara se iza *r* (brjegovi, srjećom, rjepa, morje), a javlja se i sekundarna uporaba *ije* na mjestima gdje ga u drugim dijalektima nema: mijer (mir), dijerat (dirati), kompijer (krumpir), novijem (novim). Česti su i drugi ekavizmi, oblici njetko, nješto (netko, nešto). Ikavski su oblici npr. sikira, nedilja, priko, privarit, prid nama i dr. Osim pet vokala, ima i dvoglase *ie* i *uo*. Tu se čuje i *j* umjesto *đ* (meja, graja, tuji). Jedna od najvažnijih osobina jest i šćakavizam: kliješća, godišće, gušćer, dvorišće. Ima mnogo riječi bez trećeg jotovanja, npr. snopje (snoplje), sudje (suđe), rodjaci (rođaci). Glagoli kao snić, nanić, nanilazit čuju se samo u tome dijalektu. Istočnobosanski dijalekt svrstava se u ijekavsko-šćakavske govore, što znači da ima dosta osobina iz starijih razdoblja jezičnog razvoja koje su nestale u novijim idiomima poput zapadnog ikavskog i istočnohercegovačkog ijekavskog te da je svojevrsna mješavina osobina drugih štokavskih dijalekata.

U sljedećem tekstu na tom dijalektu mogu se uočiti i njegove razlike u odnosu prema ličkim govorima. U ličkim ikavskim i ijekavskim govorima nema takvog miješanja ikavskih i ekavskih oblika, nema izostavljanja glasova, a nisu poznate ni glasovne preoblike (upatila).

Išla je lisica kroza šumu i susreo je jazavac. I on je upita: De ideš?, a ona je rekla: Kroza šumu. On je njojzi pito da idu zajedno. Došli do plota. Lovac je stavio žice di se pataje životinja. Jazavac je priskočio priko plota, a lisica je tjela da bude mudra pa da se provuče kros plot i upatila se u žicu. Ali je mudra bila pa je jazavca zamol'la: Kaži mi, Jazo, koju pomoć da se spasim! A jazo je reko da se napravi da je krepala, pa kad lovac dođe, da pobjegne. Kad je lovac došo, mislio je da je lišca krepala pa je izvadio lišcu iz žice i pustio je kraj sebe, a lisica je bila mudra pa mu je pobjegla, a nije ni vidio.

Vidio je jazavca, ali mu nije ništa smjeo, jer će mu letit za noge i jer mora da ga odma umrtvi.

(*d* = poluglas koji se čuje ali se ne piše;
upatila = uhvatila;
pataje = hvata)

Iz studije Dalibora Brozovića
Govor u dolini rijeke Fojnice (1956.)

To su samo neke osobitosti ovog dijalekta, čiju bi rasprostranjenost kod novih stanovnika Like tek trebalo istražiti. Nije poznata kompaktnost skupina koje njime govore, o čemu ovisi njegov opstanak na novome prostoru. Dijalektalni govor, naime, pomalo nestaje i na domicilnom prostoru, no u uvjetima u kojima govore govornici istočnobosanskog dijalekta u Lici, to će odumiranje biti pod dodatnim utjecajem iskorijenjenosti naroda iz prethodnog zavičaja, odnosno pod utjecajem domaćih ličkih dijalekata i hrvatskoga standardnoga jezika.

Na razini mjesnih govora dijalektalne osobine ponekad se miješaju, što je također značajno za jezični zavičajni identitet. Tako se na području Gospića u zapadnoštokavskom ikavskom javljaju ekavizmi, a u selu Podlapcu, s hrvatskim stanovništvom, dobar je dio leksika jekaviziran pod utjecajem okolnog srpskog ijekavskoga govora.

Čakavsko narječje rasprostranjeno je u Lici na području Otočca i Brinja, a u Ličko-senjskoj županiji čakavska je oaza i grad Senj. Prije turskih osvajanja, tj. prije 16. stoljeća, čakavskim se narječjem govorilo u cijeloj Lici, a na današnje je područje potisnuto dolaskom štokavaca koji su se ovdje naselili bježeći pred Turcima iz Bosne i Hercegovine. Lički čakavci u posljednjem su desetljeću 20. stoljeća razvili poseban kulturni identitet, upravo na osnovi svojega čakavskoga govora koji se uzima kao izrazito obilježje pokrajine Gacke. Tvrdnja da je Gacka poseban jezični i kulturni identitet unutar Like (postoji teza da pokrajina Gacka nije dio Like nego posebna pokrajina, što nema uporište u znanstvenoj geografiji) povijesno je utemeljena, jer se pleme Gačani javlja na samim počecima srednjovjekovne hrvatske države.

Lička čakavština miješanog je ikavskog i ekavskog izgovora, što je oznaka tzv. srednjočakavskog dijalekta (južni su čakavci u Dalmaciji ikavci, a sjeverni u Kvarneru i Istri uglavnom ekavci). Tako se u gackom čakavskom govori dite i delo (Finka, 1976., Kranjčević, 2003.). Za čakavski je tipično *j* umjesto *đ* u standardnom jeziku, no u ličkoj se čakavštini govori *mlaji*, *rajati*, ali i *mlađi* i *rađati*), skupina *čr* umjesto *cr* (*črip* – crijep, *črv* – crv), skup *jd* (*najde*, ali i *nađe*). Iako je narječje dobilo ime prema upitnoj zamjenici *ča*, umjesto nje se i u čakavskom sve više rabi *što*, a ostala obilježja čakavice

prepoznaju se u svakodnevnome govoru stanovnika Gackog i Brinjskog polja.

Čakavski govor u Lici ima nekoliko obilježja u odnosu prema ostaloj čakavici. To su ponajprije dvoglasni *ie* i *uo* (piet - pet, gluava - glava).

Evo primjera ličke čakavštine (područje mjesta Sinac) u zavičajnoj lirici suvremene pjesnikinje Jadranke Prše:

Besede izgubljene

*Čekan da mi kažedu
besede istrugane miline
da prodivanidu
kaj jek daleki zvon
besede izgubljene*

*čekan da mi kažedu
da znan ki su i da li su
ono ča su bili i ča su
i da me dirnedu
te mile strune iz ustiju
kad prodivanidu*

*čekam da mi kažedu
ku besedu običnu i maću
i bojin se
da ne prodivanidu.
tu našu prostu
ali veliku
besedu domaću.*

(Iz zbirke *Krosna*, 1996.)

Prikazani lički jezični identiteti određeni su više tradicijski, nego po suvremenim komunikacijskim funkcijama. Najprepoznatljiviji je ikavski, odnosno ijekavski izgovor, no u ostalim jezičnim osobinama sve više prevladavaju obilježja standardnog hrvatskoga, što znači da dijalektalna razina jezičnog identiteta pomalo nestaje.

U znanosti je od ličkih narodnih govora najviše istražen istočnoštokavski (ijekavski) te čakavski govori. Najslabije je istražen zapadnoštokavski (ikavski), koji se govori na ličkom prostoru. Bosanske govore u Lici tek treba istražiti i odrediti njihovo mjesto na dijalektalnoj karti Like. Do sada su napisani rječnici ličke štokavske ikavice (Čuljat, 2004.; Milković, u rukopisu) i čakavice (Kranjčević, 2003.) te rječnici pojedinih mjesnih govora – Podlapac (Karaklaš, 2001.), Lovinac (Japunčić, 1998.).

Tri su hrvatska jezikoslovca iz Like obilježila hrvatsko jezikoslovlje: Šime Starčević, Fran Kurelac i Ante Starčević. Iako su se bavili različitim jezičnim razinama, zajedničko im je nastojanje, s današnjega gledišta, stvoriti izgrađeni hrvatski jezični identitet prema kojemu će hrvatski jezik biti prepoznatljiv među ostalim jezicima. Sva su tri jezikoslovca, doduše, govorila o ilirskom jeziku i imenu, koje je u njihovo vrijeme bilo simbol samosvojnosti jezika hrvatskoga naroda u odnosu prema njemačkom, ugarskom i talijanskom (Ante Starčević već je jasno razdvajao ilirski, hrvatski i srpski). Oni su se sveslavenskim ilirizmom željeli suprotstaviti ponjemčivanju, pomađarivanju i talijanizaciji, no zapravo su, budući da je ideja sveslavenskog ujedinjenja propala, razvijali jezični standard prema kojem hrvatski treba biti posve samostalan i ravnopravan s ostalim jezicima tadašnjeg Austro-Ugarskoga Carstva. Time se njihovo jezikoslovno djelovanje uklapa u suvremenu percepciju Like kao “državotvorne” pokrajine iz koje su tijekom povijesti dolazili važni poticaji i potpora stvaranju hrvatske nacionalne misli, jedinstva hrvatskog naroda i države te posebnosti hrvatskoga jezika kao sastavnice nacionalnog identiteta. Ovdje ćemo navesti samo osnovne značajke njihovih jezikoslovnih pogleda kao dokaze za te tvrdnje koje se mogu i opširno razraditi.

Šime Starčević (Žitnik kod Gospića, 1784.- Karlobag, 1859.) cijelog je života bio župnik u ličkim mjestima i Karlobagu, a za hrvatski je jezični identitet iznimno važan jer je napisao i u Trstu 1812. objavio djelo *Nova ricsoslovica iliriska*, prvu gramatiku hrvatskoga jezika pisanu hrvatskim jezikom (prvu gramatiku hrvatskoga jezika u povijesti napisao je Pažanin Bartol Kašić 1604., no na latinskom). U toj je knjizi predložio tri bitna uporišta hrvatskoga jezičnog standarda: štokavsku ikavicu kao govorni standard, slovopis prema uzoru na slovopise zapadnoeuropskih jezika kao grafički standard (njegova su slova s dijakritičkim znakovima: cs = č; tj, ch = ć; gj, dj = đ; sh = š, x = ž) i četveronaglasni sustav iz novoštokavske ikavice. Suprotstavljao se u oštrim raspravama jezičnoj i slovopisnoj reformi iliraca na čelu s Ljudevitom Gajem te povezivanju sa srpskim jezikom i književnošću, ali bez uspjeha. Danas je posve jasno da bi hrvatski jezik, a time i hrvatski narod, imao tijekom kasnije povijesti znatno manje problema u oblikovanju vlastite samosvojnosti da su prihvaćene ideje Šime Starčevića u standardizaciji hrvatskoga jezika. Starčevićev jezik i slovopis pokazujemo ulomkom iz njegova najvažnijeg djela:

Eto juscse Narodi ustadoshe koji se jurve krunam dicse, nauke svake varste u svojim jezicim prosto pishu, kadi mi u nika doba osamnaest krunah imajuchi josh ni temelje od jezika postavljene ne nahodimo, ako ne shtogod, i to vele csipo ne od Ilirianacah, nego xalosti! od Inostranacah sastavljeno. Da tvor vele neobicsan na svitlost shaljem, nemoj se csuditi, jere izgleda ne imadob, po komu bi se bio vladati mogao; nego shto krivo najdesh, izpravi, shto pravo, zagarli; i ako pomochi ne primaxesh, barem nemoj odmagati, stim da si mi zdravo.

Iz Pridgovora *Nove ricsoslovnice iliriske*
(1812., pretisak 2002., str. 4)

Fran Kurelac (Bruvno kod Gračaca, 1811.- Zagreb, 1874.) u jezikoslovnoj je povijesti poznat kao osnivač i predvodnik *riječke filološke škole*. Bio je pristaša ilirizma i učitelj hrvatskoga jezika te je postavio sljedeće osnovne zahtjeve za razvitak jezičnog standarda (Samardžija-Selak, 2001.): u jeziku treba njegovati dvojину (koja je u hrvatskom i tada već bila uglavnom izumrla te je danas ima samo u tragovima, a čuva je jedino slovenski jezik; dvojina je, uz jedninu i množinu, treći broj i rabi se kad radnju obavljaju dvije osobe; npr.: ja čitam - jednina, nas dva čitasta - dvojina, mi čitamo - množina); kondicional preuzima iz čakavskog narječja (ja bim, ti biš, on bi); futur tvori pomoću glagola biti, a ne, kao u današnjem jeziku, pomoću htjeti: *ja budu govoriti* umjesto *ja ću govoriti*); genitiv množine nema nastavka (ništični nastavak): kuć (kuća), gradov (gradova), žen (ženâ); korijensko pisanje i arhaizmi: što (što), kde (gdje), kolebka (kolijevka). Kurelac je svoje učenje razradio s idejom što većeg približavanja ranim stadijima u razvoju jezika jer će to, prema njegovu mišljenju, vratiti sve slavenske jezike u prvobitno zajedništvo. Bila je to iluzija ilirizma, no njegovo je učenje danas važno s gledišta instrumenata za izgradnju hrvatskoga jezičnog identiteta: oživljavanje riječi koje su nekada politički potisnute, a danas se mogu vratiti s istim ili novim značenjima (poželjni purizam koji se nekad odnosio na srbizme, a danas se može primijeniti na anglizme), prihvaćanje elemenata iz naših dijalekata u standardni jezik što se do sada izbjegavalo zaslugom sljedbenika Vuka Karadžića (vukovci u hrvatskom jeziku), elementi korijenskog pravopisa u suvremenom pravopisu i dr. Dakako, pretjerano arhaiziranje jezika, zbog čega su Kurelca napustili sljedbenici, ni danas nije prihvatljivo. Sljedeći primjer Kurelčeva jezika uzet je iz njegova teksta o preporodu slavenske knjige zbog kojega je otpušten iz službe:

Zemljo, ti sladka majčice naša! Koliko si vekov vekovala, da znala nisi što li je pismo, što li je knjiga? Kde li se izumje ono, što danas knjigom zovemo? koja bi, knjigo, reci,

domovina tvoja? Istina li čto priča zemlja Kitajska i njezini orači da je knjiga njihova plemena? Ili damo pravo Misircu, koji se hvali, da je on književnik prvi? Ili morda obema preotme slavu Asurac i Ninive staro, danas prekopano i pismom klinovim sborno, izakako muča tolike tisuće godina? A budi sveta kolebka tvoja kde mu drago, ti si danas, knjigo, velika gospoja. Pred tobom su svi narodi koleno preklonuli; tamljanom te okadili, ružam ovenčali, tvoj zakon podpisali i posluh zavetovali.

Iz Govora o preporodu
knjige slovinske na jugu (1854.)

Ante Starčević (Žitnik kod Gospića, 1823. – Zagreb, 1896.), nazvan i Ocem Domovine, ideolog hrvatskoga državnog prava i hrvatske državnosti, filozof, političar i književnik, nije se bavio jezikom kao glavnim poslom, ali je imao jasno stajalište o hrvatskom standardnom jeziku. Bio je odlučno protiv povezivanja hrvatskoga i srpskoga jezika i književnosti te za utemeljenje hrvatskoga jezičnog standarda na jeziku višestoljetne hrvatske književnosti, uzimajući u obzir i hrvatske dijalekte. Kad mu to nije uspjelo zbog prevlasti ilirske koncepcije povezivanja jezika svih slavenskih naroda, iz prkosa i prosvjeda odlučio se za vlastiti oblik jezika, obilježen ekavicom (prema uzoru na kajkavski), pisanjem vokalnoga glasa *r* i još nekim obilježjima. To se vidi i u sljedećem njegovu tekstu o hrvatskom jeziku i pismu:

Što radi Austria kroz vekove za zaterti hervaštinu švabštinom; što radi među Sočom i Bojanom u primorju odkako je taj kraj dobila i osvedočila se da je on nada sve protivan švabštini?! Za iskoreniti hervaštinu bilo švabštinom bilo talianštinom, Austria je uvela u sve javne poslove, i derži u njih nemački ili talianski jezik, u sva oveća mesta i u njih derži švabske i talianske škole, u sve gradiće naterpala je i u njih derži švabske i talianske klateže.

Iz članka *Jezik i pismo
Hrvatah, Hervatska* (1871.)

O ulozi ličkih jezikoslovaca u razvoju hrvatskoga standardnog jezika, posebno s gledišta njegova identiteta, a osobito o aktualnosti njihovih jezikoslovnih stajališta o sudbini hrvatskoga jezika tijekom druge polovice 19. i u 20. stoljeću treba još napraviti niz analiza i komparativnih studija. No, već je danas prilično jasno da bi hrvatski jezik imao znatno drugačiji razvojni put, a hrvatski narod drugačije političke probleme da su u njegovu standardiziranju u 19. stoljeću prihvaćene ideje Šime i Ante Starčevića, a i neka polazišta Frana Kurelca. Nažalost, matica hrvatskih jezikoslovaca usmjerila se prema zajedništvu sa Sr-

bima, što hrvatskome jeziku nije upisano kao prijateljsko zblizavanje, nego kao vlastita negacija, posljedice čega se osjećaju i danas. Stoga će u nekoj budućoj studiji o bitkama za samosvojnost i identitet hrvatskoga jezika ličkim jezikoslovcima svakako pripasti visoko mjesto u obrani vlastitoga puta.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U ovom su radu iznesene tek osnovne informacije i polazne teze o jezičnim identitetima u Lici danas i u prošlosti. Problem treba dalje istraživati, a smjerovi su sljedeći:

Na prvom je mjestu transverzalno snimanje sadašnjeg stanja narodnih govora u Lici. Na to obvezuju nedavne populacijske promjene koje su znatno promijenile dijalektološku strukturu ličkog stanovništva s obzirom na stanje prije Domovinskog rata. Bitno je promijenjen brojčani odnos Hrvata i Srba, kao govornika zapadnog i istočnog štokavskog dijalekta, a danas su stalni stanovnici Like i govornici trećeg štokavskog dijalekta – istočnobosanskog. Dok su osobitosti istočnog, odnosno ijekavskog dijalekta u Lici znanstveno dobro ispitane, to se ne može reći za zapadni štokavski ikavski, a ni za lički čakavski, jer o njima nema opširnijih ni sveobuhvatnih monografija pisanih znanstvenom metodologijom. Dakako, potrebno je istražiti i stupanj proširenosti dijalektalnih obilježja svakodnevnoga govora ličkog stanovništva s obzirom na opće uzmicanje dijalektalne komunikacije pred standardnim jezikom. U tome znatno mogu pomoći rječnici ličkih govora, objavljeni u novije vrijeme. Takva istraživanja dala bi pravu sliku ličkih govora danas, a time i zavičajnog jezičnog identiteta Ličana koji nije strukturiran jedinstveno, nego s više dijalektalnih entiteta. Bila bi tada moguća i precizna dijalektološka karta Like, koje danas nema, a kakvu odavno imaju brojne druge hrvatske pokrajine.

Drugo važno istraživanje ličkog jezičnog identiteta potrebno je provesti jezičnim vrednovanjem djela ličkih pisaca. Tu su ponajprije istaknuti lički realisti Jure Turić, Bude Budisavljević i Josip Draženović, iako su pisali standardnim jezikom, a lokalni govor unosili uglavnom u dijaloge svojih likova. U tom su smislu značajna i djela Mile Budaka te osobito drame Pere Budaka, izrazito bogate ličkim lokalizmima. Zanimljivo je da su neki suvremeni pisci posegnuli za narodnim govorom u poeziji i prozi, npr. Grga Rupčić, Zdenka Sablić, Jure Karakaš, Mile Mudrović, Mirko Sanković i dr.

Osim civilizacijskog razloga da se utvrdi suvremena slika ličkih narodnih govora, postoje gospodarski i politički razlozi definiranja ličkih jezičnih identiteta. Politički su povezani s uključivanjem Hrvatske u Europsku uniju, za što treba pripremiti i hrvatski jezik opisom njegova identiteta na svim jezikoslovnim razinama (standardni hrvatski i srpski jezik s obzirom na prisutnost srpske manjine u Lici te hrvatski i srpski narodni govori). To je pitanje vrlo osjetljivo zbog miješanja dijalektalnih obilježja u nekim govorima Srba i Hrvata u Lici (jekavski elementi kod Hrvata i ikavski kod Srba) te zbog jekavizma hrvatskoga standardnog jezika koji je istodobno obilježje istočnog narječja kojim izvorno govore lički Srbi, a koji funkcionira i kao sastavnica još uvijek nedefiniranog jezičnog standarda Srba u Hrvatskoj. Gospodarski je razlog važna uloga narodnih govora u predstavljanju ličke turističke ponude i drugih ličkih proizvoda kojima je jezična komponenta važan element tržišne promidžbe.

LITERATURA

- ANTUNOVIĆ, S. i dr. (2007), *Župa Plaški*. Plaški: Župni ured sv. Ane, Plaški i Matica hrvatska, Ogulin
- BROZOVIĆ, D. (1956), Govor u dolini rijeke Fojnice (rukopis); citat iz knjige J. Lisac (2003): *Hrvatska dijalektologija 1*, Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, str. 92
- BROZOVIĆ, D. (1967), "Štokavsko narječje", u knjizi: Stjepan Babić: *Jezik – školski leksikon*, Zagreb: Panorama
- CIMENŠA, M. (2008), "Kako pisati i govoriti srpski (Kojim jezikom govore Srbi u Hrvatskoj i kako pišu srpski mediji u Hrvatskoj)", *Novinar*, br. 3/4, 2008, str. 43-45, Hrvatsko novinarsko društvo
- ČULJAT, M. (2004), *Ričnik ličke ikavice*, Gospić: Likapres
- DRAGIČEVIĆ, M. (1980), *Refleksi jata u današnjim ličkim govorima*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik
- DRAGIČEVIĆ, M. (1986), *Govor ličkih jekavaca*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpskohrvatski jezik
- FINKA, B. (1967), "Čakavsko narječje", u knjizi Stjepan Babić: *Jezik – školski leksikon*. Zagreb: Panorama
- JAPUNČIĆ, M. (1998), *Taslak – rječnik Sv. Roka*. Zagreb: vlastita naklada
- KARAKAŠ, J. (2001), *Podlupac*, Zagreb: Stajer graf
- KRANJČEVIĆ, M. (2003), *Ričnik gacke čakavštine: kōnpoľjski divân*, Otočac: Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke

- LISAC, J. (2003), *Hrvatska dijalektologija 1* (Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja), Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
- MILKOVIĆ, I. (2008), *Lička štokavska ikavica* (u rukopisu)
- PRŠA, J. (1996), *Krosna* (zbirka pjesama), Otočac: Narodno sveučilište
- SAMARDŽIJA, M. I SELAK, A. (2001), *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*, Zagreb: Pergamena
- SANKOVIĆ, M. (2004), *Lika iza palasaka* (zbirka pjesama), Plitvička jezera: vlastito izdanje
- Slika zdravlja u Ličko-senjskoj županiji*, Ličko-senjska županija, Gospić, 2004. LikaWorld.net
- STARČEVIĆ, A. (1995), *Književna djela*, Zagreb: Matica hrvatska
- STARČEVIĆ, Š. (1812, pretisak 2002), *Nova ricsoslovicsa iliricska*, Zagreb: pretisak objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
- STOLAC, D. (2006), *Riječki filološki portreti*, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci
- Ustav Republike Hrvatske*, Centar za informacije i publicitet, Zagreb, 1991.

LIČKI JEZIČNI IDENTITET(I)

Ključne riječi: standardni jezik, hrvatski jezik, srpski jezik, zapadni dijalekt, istočnohercegovačko-krajiški dijalekt, istočno-bosanski dijalekt, čakavsko narječje.

Današnji jezični identitet ličkog stanovništva nije jedinstven ni s obzirom na standardni ni s obzirom na zavičajni jezik, pa se može govoriti o više jezičnih identiteta u Lici.

Na standardnojezičnoj razini u Lici se rabi hrvatski književni jezik, a pravo uporabe ima i srpski književni jezik kao jezik srpske manjine u školstvu i lokalnim sredinama, no oblik toga jezika nije posve definiran. Današnje stanovništvo Like uglavnom pripada trima tradicionalnim dijalektima: zapadni (štokavski ikavski), istočnoštokavsko-krajiški i čakavski, s time da su novi i još neistraženi jezični element doseljenici iz Bosne u doba Domovinskog rata. Oni su dijelom pripadnici zapadnog, a dijelom istočnobosanskog dijalekta. Navodi se i prostorna rasprostranjenost pripadnika pojedinih dijalekata te primjeri dijalektalnih tekstova iz književnoumjetničke i dijalektološke literature.

U radu se dokumentirano govori o odnosu broja govornika pojedinih dijalekata tijekom povijesti, a osobito s obzirom na popise stanovništva iz 1991. i 2001. godine, te se pokazuje drastičan pad ukupnog broja stanovništva Like i Ličko-senjske županije.

Lički jezični identitet povezuje se i s djelovanjem triju ličkih jezikoslovca nacionalnog značenja – Šime i Ante Starčevića te Frana Kurelca.

LIKA LANGUAGE IDENTITY(S)

Keywords: standard language variety, Croatian language, Serbian language, Western dialect, East-Herzegovian-Krajina dialect, East Bosnian dialect, Chakavian dialect.

The current language identity of the Lika population is not homogeneous; neither considering its standard variety nor its vernacular, hence one could speak of several Lika language identities.

The Croatian standard language is used at a standard level in Lika, with Serbian standard language being given

the right of use in education and local milieu for the Serbian minority, although its form has not been completely standardised. The present-day Lika population mostly consists of speakers of the three traditional dialects: the Western (Shtokavian Ikavian), the East Shtokavian-Krajina and the Chakavian, with immigrants that arrived from Bosnia during the Homeland War representing an unexplored linguistic element, some belonging to the Western, some to the East Bosnian dialect. The paper specifies the territorial distribution of the speakers of certain dialects and gives examples of dialectal texts from high-brow and dialectal literature.

It also documents the ratio among the speakers of certain dialects throughout history, particularly considering the 1991 and 2001 population censuses, and shows the dramatic decrease in total population of Lika and the Lika-Senj County.

The Lika language identity is also connected to the work of three linguists from Lika: Šime and Ante Starčević and Fran Kurelec.